

ТЕМА 7. ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ..

1. Загальна характеристика правових відносин: поняття, основні ознаки, види.
2. Склад (елементи) правовідносин. Зміст правовідносин.
3. Суб'єкти правовідносин, їх види.
4. Об'єкти правовідносин.
5. Юридичні факти та їх кваліфікація.

1. Загальна характеристика правових відносин: поняття, основні ознаки, види.

Правові відносини – це специфічні суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, що встановлені нормами права.

Ознаки правовідносини:

1. Становлять різновид суспільних відносин, соціальний зв'язок. Правовідносини складаються між людьми або колективами як суб'єктами права з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів. Не може бути правовідносин з тваринами, рослинами, предметами. Відносини з ними є, але не за допомогою права. За негуманне поводження з собакою людина відповідає не перед собакою, а перед органами, що покликані захищати тварин.

У колишні часи (середньовіччя) суб'єктами права визнавалися тварини і навіть неживі предмети. Наприклад, у Росії в 1593 р. був покараний батогом і засланий до Сибіру церковний дзвін, що «дзвонив» у зв'язку з убивством царевича Дмитра.

2. Є ідеологічними відносинами – результатом свідомої діяльності (поведінки) людей. Правовідносини не можуть виникати, не проходячи через свідомість людей: норми права не можуть вплинути на людину, її поведінку, доки зміст правових норм не усвідомиться людьми, не стане їх правосвідомістю.

3. Є вольовим відносинами, які проявляються в двох аспектах:

а) у втіленні в них волі (інтересу) держави, оскільки правовідносини виникають на підставі правових норм;

б) у втіленні в них волі (інтересу) учасників правовідносин – вони зв'язані предметом інтересу, досягненням його результату.

Правда, правовідносини можуть виникати і припинятися поза волею (інтересом) їх учасників (наприклад, потерпілий від злочину всупереч своєму бажанню залучається у кримінально-процесуальні правовідносини зі злочинцем і судом).

Однак реалізація правовідносин можлива лише на підставі виявлення волі (інтересу) їх учасників. При цьому є правовідносини, для виникнення яких необхідне волевиявлення всіх їх учасників (договір купівлі-продажу), а є правовідносини, для виникнення яких досить волевиявлення лише одного з учасників (проведення обшуку).

4. Виникають, припиняються або змінюються, як правило, на основі норм права у разі настання передбачених правовою нормою фактів. Правовідносини виступають як спосіб реалізації норм права, або, інакше: норми права втілюються в правовідносинах, відбувається їх індивідуалізація стосовно суб'єктів і реальних ситуацій. У нормах права вже закладені правовідносини, але в абстрактній формі.

Проте не можна вважати, що наявність правових норм автоматично призводить до виникнення правовідносини. Можливий і такий варіант, коли правові норми реалізуються, але правовідносин немає. Правда, таке трапляється вкрай рідко, наприклад, виникнення правовідносини у разі вирішення справи на підставі аналогії права.

5. Мають, як правило, двосторонній характер і є особливою формою взаємного зв'язку між конкретними суб'єктами через їх права, обов'язки, повноваження і відповідальність, які закріплені в правових нормах. Одна сторона має точно визначені суб'єктивні юридичні права (**правомочна сторона**), на іншу покладені відповідні суб'єктивні юридичні обов'язки (**зобов'язана сторона**). Повноваження - прерогатива державних органів і посадових осіб. Юридична відповідальність - елемент вторинного характеру, який реалізується в результаті вчиненого правопорушення. Основний зміст правовідносин - суб'єктивне юридичне право і суб'єктивний юридичний обов'язок.

Не може бути правовідносин, заснованих лише на правах або лише на обов'язках. Правам однієї сторони відповідають обов'язки іншої. Наприклад, одна сторона - кредитор - має право на одержання боргу, а інша - боржник - обов'язок повернути борг. У деяких правовідносинах кожна сторона має і права і обов'язки (фізичні особи), правомочності і відповідальність (посадові особи).

Ступінь конкретизації сторін може бути різним: а) точно визначена зобов'язана сторона; б) точно визначена лише правомочна сторона, а коло зобов'язаних осіб не визначено; в) точно визначені обидві сторони.

б. Охороняється державою, забезпечується заходами державного впливу. У більшості випадків суб'єктивні права і юридичні обов'язки здійснюються без застосування примусових заходів. У разі потреби зацікавлена сторона може звернутися до компетентного державного органу, який виносить рішення (акт застосування права) з чітким визначенням прав і обов'язків сторін. Можливість державного примусу створює режим соціальної захищеності, безпеки, законності.

Види правових відносин

Правовідносини досить багатоманітні і можуть бути класифіковані за різними критеріями на види.

Передусім правові відносини можна класифікувати за предметом правового регулювання на конституційні, цивільні, адміністративні, трудові, фінансові та ін. Наприклад, відносини по прийому на роботу і звільнення з роботи працівника власником або уповноваженим органом – це трудові правовідносини; по укладенню угоди про надання банком кредиту фермеру – цивільні правовідносини; по виконанню Державного бюджету організаціями та установами – це фінансові правовідносини тощо.

За функціональним призначенням виокремлюють дві великі групи правовідносин: регулятивні та охоронні.

Регулятивні правовідносини виникають на основі юридичних дозволів і втілюються в правомірних діях суб'єктів, регулюючи відповідні суспільні відносини (наприклад, на базі відносин, пов'язаних з користуванням комунальними послугами, виникають правовідносини зі своєчасної сплати за них).

Охоронні правовідносини виникають на основі юридичних заборон і є результатом скоєння суб'єктами правопорушень (наприклад, перевищення швидкості водієм автотранспорту встановленої швидкості).

Необхідно також розрізняти матеріально-правові та процесуально-правові правовідносини.

Матеріально-правові правовідносини виникають на основі матеріальних відносин, що потребують організації, їх змістом є права і обов'язки сторін. Наприклад, матеріальні правовідносини виникають з приводу права на освіту, на охорону здоров'я, на особисту безпеку.

Процесуально-правові правовідносини реалізують норми процесуального права і виникають на основі організаційних відносин. Вони вторинні, похідні від норм матеріального права і встановлюють процедуру реалізації прав і обов'язків суб'єктів права, порядок вирішення юридичних справ. До них належать цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні, адміністративно-процесуальні, господарсько-процесуальні та інші

процесуальні відносини. Наприклад, процедура обшуку, процедура подання позову або скарги, процедура участі в конкурсних іспитах при вступі до вищого навчального закладу.

За часом дії розрізняють довгострокові та короткострокові правовідносини. *Довгострокові правовідносини* тривають певний час (визначений або невизначений), наприклад, відносини, що виникли з договору про виконання підрядних робіт капітального будівництва чи договору про перевезення вантажу на значну відстань.

Короткострокові правовідносини тривають протягом незначного часового відрізка і припиняються одразу після виконання учасниками їх прав і обов'язків (наприклад, купівля конкретної речі).

Висновки з першого питання:

Правовідносини визрівають у глибині суспільних відносин, обумовлюються економічними, політичними та іншими соціальними потребами, що сприяє необхідності їх визначення і захисту з боку держави. На цій основі складається правова регламентація найбільш важливих відносин, які мають суттєве значення для суспільства і для держави (це відносини у реалізації владних повноважень органами держави, у реалізації права власності, в захисті прав і свобод громадян, трудові, майнові, шлюбно-сімейні відносини тощо).

2. Склад (елементи) правовідносин. Зміст правовідносин.

Система (організованість) правовідносин розкривається через їх структуру.

Структура правовідносин – це основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів.

Термін “структура” є адекватнішим стану правовідносин, оскільки термін “склад” тільки фіксує їх елементи без вказівки на їх логічний взаємозв'язок. Правовідносини є логічно пов'язаною конструкцією всіх елементів, де головними полюсами зв'язку є їх суб'єкти, що реалізують суб'єктивні юридичні права, суб'єктивні юридичні обов'язки, повноваження і суб'єктивну юридичну відповідальність заради досягнення результату цього зв'язку.

Отже, термін “структура” містить елементний склад правовідносин і правові зв'язки між ними, тобто власне відносини між суб'єктами.

Суб'єкти або суб'єктний склад – це сукупність осіб, які беруть участь у правовідносинах (як найменше дві - правомочний і зобов'язаний).

Об'єктом є те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність його суб'єктів.

Зміст – це суб'єктивні права, обов'язки, повноваження відповідальність суб'єктів, а також *структура змісту* - спосіб взаємозв'язку, що виникає на підставі суб'єктивних прав, обов'язків, повноважень, відповідальності. Структура змісту правовідносин утворює не зв'язок її змістовних елементів (суб'єктивних прав, обов'язків, повноважень, відповідальності), а той правовий зв'язок, що виникає на їх підставі з приводу домагання чогось. Інакше кажучи, це юридичне взаємне становище суб'єктів, яке визначає, формує їх поведінку через кореспондуючі один одному права і обов'язки заради задоволення їх інтересів. Структура змісту правовідносин може бути простою і складною.

Юридичний факт є підставою виникнення, зміни і припинення правовідносин.

Висновки з другого питання:

Структура правовідносин – це основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів.

Термін “структура” є адекватнішим стану правовідносин, оскільки термін “склад” тільки фіксує їх елементи без вказівки на їх логічний взаємозв'язок. Правовідносини є логічно пов'язаною конструкцією всіх елементів, де головними полюсами зв'язку є їх суб'єкти, що реалізують суб'єктивні юридичні права, суб'єктивні юридичні обов'язки, повноваження і суб'єктивну юридичну відповідальність заради досягнення результату цього зв'язку.

3. Суб'єкти правовідносин, їх види.

Суб'єкт правовідносин – це такий суб'єкт суспільного життя, який здатний виступати учасником правовідносин як носій юридичних прав і обов'язків.

Поняття суб'єктів правовідносин і суб'єктів права не завжди збігається: по-перше, правовідносини не єдина форма реалізації норм права; по-друге, малолітні діти, душевнохворі люди, які є суб'єктами права, не можуть бути суб'єктами правовідносин; по-третє, конкретний громадянин завжди є суб'єктом права, але не завжди є учасником правовідносин.

У правовідносинах повинно брати участь не менше двох сторін, хоча учасниками правовідносин може бути необмежене коло осіб. Слід зазначити,

що суб'єктами правовідносин можуть бути тільки люди або об'єднання людей.

Суб'єкти правовідносин поділяються на індивідуальні (фізичні особи) і колективні (об'єднання осіб).

Індивідуальними суб'єктами правовідносин є: громадяни, іноземні громадяни; особи без громадянства(апатриди);особи з подвійним громадянством (біпатриди). Індивідуальні суб'єкти правовідносин діють в усіх сферах суспільного життя: політичній, економічній, соціальній, ідеологічній та ін. На території України найбільше коло прав і обов'язків мають її громадяни, права інших осіб обмежені встановленими для них законами, зокрема вони не можуть проходити службу в лавах Збройних Сил України, обіймати окремі посади тощо.

Об'єднуючись, індивідуальні суб'єкти створюють *колективні суб'єкти правовідносин*, до яких можна віднести партії, спортивні організації, групи виборців, виборчий корпус, колективи підприємств, організації, які можуть бути як недержавними, так і державними.

Спектр недержавних організацій досить значний і різноманітний. Це приватні підприємства і господарські товариства, національні та іноземні фірми і компанії, комерційні банки і підприємницькі асоціації, приватні культурні, освітянські та медичні установи, громадські об'єднання тощо.

З реалізацією завдань і функцій держави пов'язана діяльність державних суб'єктів правовідносин. До них належать державні органи, посадові особи, державні організації, державні установи, державні підприємства. Правовідносини, в яких вони беруть участь мають владно-політичний характер.

Державні і недержавні організації реалізують свої повноваження шляхом видання нормативних та індивідуальних актів, а також через їх виконання і дотримання завдяки матеріальним, організаційним та примусовим заходам. Наприклад, місцеві органи влади і самоврядування організують і забезпечують роботу житлово-комунальних, транспортних, лікувальних структур; органи внутрішніх справ притягають правопорушників до відповідальності; суд постановляє вироки і рішення; ректор вузу відраховує студента за академічну заборгованість. Саме таким чином суб'єкти правовідносин беруть участь у соціально-політичному житті суспільства та держави.

Деякі з перелічених вище колективних суб'єктів правовідносин, діяльність яких так чи інакше пов'язана з необхідністю брати участь у господарській діяльності, здатні набувати статус юридичної особи.

Юридична особа — це суб'єкт права, якому притаманні такі ознаки:

- а) організаційна єдність;
- б) наявність у його розпорядженні відокремленого майнового комплексу;
- в) право від свого імені набувати майнових та особистих немайнових прав і обов'язків;
- г) право від свого імені виступати позивачем і відповідачем у суді.

Суб'єктом правовідносин є також держава, яка може вступати в різні правовідносини, зокрема:

- а) в міжнародно-правові (це відносини з іноземними державами);
- б) в державно-правові (відносини щодо прийому в громадянство, нагородженню державними відзнаками та нагородами тощо);
- в) в цивільно-правові (відносини з приводу державної власності з іншими суб'єктами права);
- г) в процесуально-правові (відносини при винесенні судових рішень і вироків від імені України тощо). Держава може виступати позивачем або відповідачем у суді, хоча і не є юридичною особою.

Суб'єкти права реалізують свої права і обов'язки завдяки наявності у них *правосуб'єктності*, яка є можливістю й здатністю особи бути суб'єктом правовідносин з усіма правовими наслідками. Правосуб'єктність поряд із нормою права і юридичним фактом є передумовою виникнення правовідносин.

Правосуб'єктність складається з правоздатності, дієздатності і деліктоздатності, разом узятих. Ця категорія має об'єднуючий характер і відображає ситуації, коли правоздатність і дієздатність є невід'ємними одна від одної за часом. У колективних суб'єктів права правоздатність і дієздатність завжди збігаються за часом виникнення і дії.

Правоздатність — це абстрактна здатність суб'єкта права мати суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Кожна особа правоздатна від народження і до смерті. Правоздатність притаманна усім учасникам правовідносин, хоча вони не повинні обов'язково реалізовувати усі надані їм права.

Правоздатність поділяється на загальну і спеціальну.

Загальна правоздатність — це здатність володіти будь-якими з передбачених діючим законодавством правами і обов'язками.

Спеціальна правоздатність — це здатність, що пов'язана з певними особливостями суб'єкта, або така, що потребує спеціальних знань (наприклад, правоздатність лікаря, міліціонера, інваліда, дитини тощо).

Правоздатність юридичних осіб є завжди спеціальною. Вона виникає з моменту їх державної реєстрації, а в окремих випадках згідно з діючим законодавством про підприємницьку діяльність — з моменту отримання ними ліцензій на спеціально визначені види діяльності (наприклад, одержання ліцензії на право займатися медичною або юридичною практикою).

Правоздатність юридичних осіб припиняється разом з їх ліквідацією і обмежена тими завданнями і правомочностями, які зафіксовані в статутах і положеннях цих юридичних осіб.

Головним змістом правоздатності фізичних осіб є не реальні права учасників правовідносин, а принципова можливість їх мати. Правоздатність людини невід'ємна від особистості, її неможливо відібрати, скасувати або скоротити; вона не залежить від професії, статі, віку, національності, майнового стану та інших життєвих обставин; вона не може нікому передаватися.

Правоздатність — це не просто сума будь-яких прав, не кількісне їх відображення, а необхідний і постійно діючий стан особистості, елемент її правового статусу, передумова її правоволодіння. Правоздатність має загальний і універсальний характер, хоча окремо взята особа не може бути одночасно носієм усіх прав і обов'язків. Отже, правоздатність — це категорія, не однакова для усіх її учасників, тому що кількість прав і обов'язків в окремих суб'єктів може бути різною.

Дієздатність — це здатність суб'єкта правовідносин своїми діями приймати на себе обов'язки і використовувати свої права. Іншими словами, це можливість реалізовувати правоздатність.

Дієздатність залежить від віку і психічного стану особи, тоді як правоздатність не пов'язана з вказаними обставинами. Повна дієздатність (в головних її рисах) настає за досягненням особою вісімнадцяти років, а в окремих випадках і пізніше (наприклад, з двадцяти одного року особа може обиратися до місцевих органів влади; а з двадцяти п'яти років — призначатися суддею). Не мають дієздатності неповнолітні особи віком до чотирнадцяти років і душевнохворі люди, за них в правовідносинах виступають їх законні представники — батьки або опікуни.

Неповнолітні особи віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років самостійно без згоди батьків або опікунів можуть укладати тільки дрібні побутові угоди, розпоряджатися своїм заробітком чи стипендією, реалізовувати авторські права на свої твори, винаходи, раціоналізаторські пропозиції тощо.

Однак за наявністю достатніх підстав орган опіки і піклування може позбавити їх права розпоряджатися своїм заробітком або стипендією (ст.13 ЦК України).

За неповнолітніх, які не досягли п'ятнадцяти років, угоди укладають від їх імені батьки (усиновителі) або опікуни. Вони можуть укласти тільки дрібні побутові угоди (ст.14 ЦК України). Найменшим віком дієздатності є десять років, коли дитина може давати (або не давати) згоду на усиновлення.

У випадках, чітко визначених законом, за рішенням суду людина може бути частково позбавлена дієздатності. Від імені громадян, визнаних внаслідок душевної хвороби або слабоумства недієздатними, угоди укладають їх опікуни. У разі одужання або значного покращення здоров'я громадянина, визнаного недієздатним, суд відновлює його в дієздатності.

Деліктоздатність — це здатність суб'єкта права нести відповідальність за свої протиправні вчинки. Загальна юридична відповідальність громадян настає з шістнадцяти років, а кримінальна відповідальність, за умов скоєння особливо тяжких злочинів, — з чотирнадцяти років. Деліктоздатність депутатів та дипломатичних осіб є обмеженою.

Правосуб'єктність фізичних та юридичних осіб втілюється у їх правовому статусі, а правовий статус державних органів і організацій в їх компетенції.

Компетенція — це сукупність прав, обов'язків, повноважень і предметів відання органів держави, посадових осіб і організацій, що визначені конституцією та іншими нормативними актами для вирішення завдань, що стоять перед ними.

Правовий статус особи — це сукупність усіх прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів права. Правовий статус кожної особи є індивідуальним (наприклад, чоловік не може мати відпустки за пологами, а кожна людина має право на власне ім'я). Крім того, слід розрізняти конституційний і спеціальний статус громадян.

Конституційний статус в усіх громадян однаковий: основні права і свободи однаковою мірою належать усім громадянам. А *спеціальний статус* пов'язаний з різними природними і правовими чинниками, які обумовлюють певні особливості громадян. Так, спеціальний статус мають особи, які обіймають певну посаду або займаються певним видом діяльності. Наприклад, статус державного службовця, статус студента, статус особи, яка постраждала внаслідок аварії на Чорнобильський АЕС, і т. ін. Різниця в правовому статусі осіб полягає у:

1) розбіжностях, пов'язаних з природними чинниками (статус дитини, статус пенсіонера, статус жінки);

2) розбіжностях, пов'язаних з юридичними чинниками (статус депутата, статус в'язня, статус посадової особи).

Спеціальним індивідуальним суб'єктом є посадова особа (Президент, суддя, інспектор ДАІ та ін.). Певні особливості правового статусу притаманні особам з подвійним громадянством, які є одночасно і громадянами, і іноземцями.

Правосуб'єктність визначає становище людини в суспільстві, є умовою і гарантією стабільності його правового статусу.

Суб'єктивні права, правомочність і юридичні обов'язки суб'єктів права. Суб'єктивне право завжди належить уповноваженій особі, яка має певний інтерес: матеріальний, духовний, політичний, сімейний тощо. Для задоволення цього інтересу і полягає соціальна цінність надання особі певних правових можливостей. Можлива поведінка по реалізації певного інтересу становить зміст суб'єктивного права і заснована на бажанні уповноваженої особи. Межі бажаної поведінки чітко окреслені нормами позитивного права (наприклад, особа може перебувати тільки в одному зареєстрованому шлюбі, робітник має чітко визначену за тривалістю відпустку тощо). Суб'єктивне право безпосередньо пов'язане із свободою особистості, тому і виступає ще й мірою цієї свободи.

Суб'єктивне право — це гарантована правом і законом міра можливої або дозволеної поведінки особи, яка належить суб'єкту незалежно від того, перебуває він у правових відносинах з іншими суб'єктами чи ні. Саме тому до суб'єктивних прав належать фундаментальні демократичні права і свободи особи.

У конкретних правовідносинах суб'єктивні права реалізуються через правомочність уповноважених осіб.

Правомочність і юридичні обов'язки становлять юридичний зміст конкретних правовідносин, аналіз яких формує уявлення про характер і мету правовідносин.

Правомочність складається з таких елементів:

- а) право на особисті дії уповноваженої особи;
- б) можливість вимагати певну поведінку від зобов'язаної особи, тобто право на сторонні дії;
- в) можливість звертатися до компетентних державних органів про застосування державного примусу в разі невиконання контрагентом своїх обов'язків;
- г) можливості користуватися соціальними благами на основі певного суб'єктивного права.

Таким чином, *правомочність може виступати як: право на поведінку, право на вимагання, право на домагання, право на користування соціальними благами.* Наприклад, при реалізації суб'єктивного права власності існує три правомочності: володіння, користування і відчуження. У разі відчуження майна виникають правовідносини між покупцем і продавцем. Покупець має право: оплатити і одержати товар (право на власні дії); вимагати від продавця прийняти оплату і передати товар (право на вимагання); звернутися в компетентні органи про відшкодування збитків або усунення недоліків продавцем в разі одержання неякісного товару (право на домагання); користуватися товаром на власний розсуд (право на користування соціальними благами). У такому разі реалізація суб'єктивного права покупця складається з чотирьох правомочностей.

Правові відносини мають матеріальний і юридичний зміст. *Матеріальний зміст* — це фактичний склад суспільних відносин, який опосередковується нормами права; *юридичний зміст* — це суб'єктивні права і юридичні обов'язки сторін. Правове регулювання здійснюється переважно через механізм реалізації правомочностей і юридичних обов'язків, саме цим воно відрізняється від будь-якого іншого нормативного регулювання. Права і обов'язки суб'єктів в межах окремо взятих правовідносин, кореспондуючи одне одному, становлять їх юридичний зміст.

Юридичний обов'язок — це вид і міра необхідної поведінки, яка встановлена законом. В основу суб'єктивного права покладено юридичне забезпечення можливості, а в основу юридичного обов'язку — закріплення необхідності. Носієм можливої поведінки виступає уповноважена особа, а носієм обов'язку — зобов'язана особа. Уповноважена особа має право здійснювати певні дії, а зобов'язана — повинна виконувати і забезпечувати їх.

Юридичний обов'язок складається з таких елементів, як:

- а) необхідність здійснення певних дій або утримання від них;
- б) необхідність для зобов'язаної особи відреагувати на законні вимоги, які були звернені до нього уповноваженою особою;
- в) необхідність нести відповідальність за невиконання цих вимог;
- г) необхідність не перешкоджати контрагенту користуватися тим благом, на яке він має право.

Юридичний обов'язок, як і суб'єктивне право, окреслений певними правовими нормами, тобто представляє собою міру належної, необхідної поведінки. Вимагати виконання обов'язків поза встановленою мірою є порушенням закону. Наприклад, при купівлі товару продавець не має права вимагати від покупця сплатити більше встановленої суми, батьки зобов'язані утримувати своїх дітей і піклуватися про них, громадяни зобов'язані

поважати і виконувати закони. За порушення юридичних обов'язків настає юридична відповідальність. Юридичний обов'язок є гарантом виконання суб'єктивних прав, він встановлюється в інтересах уповноваженої особи.

Висновки з третього питання:

Поняття суб'єктів правовідносин і суб'єктів права не завжди збігається: по-перше, правовідносини не єдина форма реалізації норм права; по-друге, малолітні діти, душевнохворі люди, які є суб'єктами права, не можуть бути суб'єктами правовідносин; по-третє, конкретний громадянин завжди є суб'єктом права, але не завжди є учасником правовідносин.

У правовідносинах повинно брати участь не менше двох сторін, хоча учасниками правовідносин може бути необмежене коло осіб. Слід зазначити, що суб'єктами правовідносин можуть бути тільки люди або об'єднання людей.

4. Об'єкти правовідносин

Досить складним у теорії правовідносин є питання про об'єкт правовідносин.

В юриспруденції під *об'єктом правовідносин* розуміють *матеріальні або нематеріальні блага, заради одержання, передачі або використання яких виникають права і обов'язки учасників правовідносин*.

Об'єкти правовідносин пов'язані з правами і обов'язками суб'єктів правовідносин, з можливістю користуватися і розпоряджатися будь-чим. Вони обумовлені певним способом поведінки, дають змогу претендувати на певні за характером дії інших осіб. Залежно від характеру і видів правовідносин їх об'єктами є:

1) предмети матеріального світу: частини матеріальної природи, природні ресурси, земля, надра, ліс тощо;

2) речі і цінності: засоби виробництва і споживання, будівлі, цінні папери, гроші тощо. Вони є об'єктами майнових правовідносин, таких як купівля-продаж, дарування, заклад, обмін, зберігання, спадкоємство тощо;

3) особисті немайнові блага: життя, безпека, честь, гідність, відпочинок, освіта, здоров'я, свобода, право на ім'я, недоторканність житла тощо. Вони є об'єктами правовідносин різних галузей права і врегульовані нормами кримінального, адміністративного, цивільного, конституційного, сімейного права тощо;

4) послуги, як результат певної поведінки, внаслідок якої виникають права і обов'язки суб'єктів правовідносин. Вони мають місце у сфері управління, побутового обслуговування, господарської, культурної, освітянської та інших сфер діяльності людини (наприклад, правовідносини,

які виникають з приводу перевезення вантажу). Уповноважену особу цікавить переважно результат дій зобов'язаної особи — доставка перевізником вантажу в пункт призначення у визначений термін, а не його поведінка;

5) продукти духовної творчості. Це результати інтелектуальної діяльності: твори мистецтва, музики, літератури, “ноу-хау”, комп'ютерні програми та ін. З приводу таких об'єктів виникають правовідносини духовного характеру (наприклад, правовідносини між автором і видавництвом; відвідування картинної галереї, театральної вистави, опери, балету тощо).

Висновки з четвертого питання:

В юриспруденції під об'єктом правовідносин розуміють матеріальні або нематеріальні блага, заради одержання, передачі або використання яких виникають права і обов'язки учасників правовідносин.

Об'єкти правовідносин пов'язані з правами і обов'язками суб'єктів правовідносин, з можливістю користуватися і розпоряджатися будь-чим. Вони обумовлені певним способом поведінки, дають змогу претендувати на певні за характером дії інших осіб.

5. Юридичні факти та їх кваліфікація

Юридичні факти — це конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, припинення або зміну правових відносин.

Юридичні факти є необхідними умовами для виникнення правовідносин і характеризуються такими ознаками:

- 1) знаходять свій вияв у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю;
- 2) прямо або опосередковано передбачені нормами права;
- 3) викликають передбачені законом юридичні наслідки.

Юридичні факти чисельні і багатогранні, тому і класифікуються за різними ознаками: за вольовою, юридичними наслідками, складом, тривалістю дії.

За вольовою ознакою юридичні факти поділяються на юридичні дії та юридичні події.

Юридичні дії — це факти, які породжують, змінюють або припиняють правовідносини на основі волевиявлення людей. У свою чергу вони поділяються на правомірні (наприклад, вихід на пенсію, поступлення на роботу, реєстрація шлюбу і т. ін.) і неправомірні (наприклад, усі види правопорушень).

Юридичні події— це такі обставини, які породжують, змінюють або припиняють правовідносини незалежно від волі людей (наприклад, стихійні лиха, пожежі, землетруси і т. ін.). З ними пов'язано виникнення правових відносин по відшкодуванню збитків, по спадкоємству, по виплаті страхових винагород і т. ін. Ці події ніяких юридичних зобов'язань не викликають, а лише служать підставами для них.

За юридичним наслідками юридичні факти бувають: а) правоутворюючі; б) правозмінюючі; в) правоприпиняючі (наприклад, акт купівлі автомобіля породжує виникнення права власності на автомобіль у покупця, перехід на іншу роботу змінює коло прав і обов'язків робітника, а скасування державної реєстрації припиняє існування юридичної особи).

За складом юридичні факти бувають: а) прості; б) складні.

Прості юридичні факти складаються з однієї життєвої події або дії суб'єктів права (наприклад, написання заяви про відпустку).

Складні представляють собою сукупність кількох простих юридичних фактів (наприклад, призив громадянина на дійсну військову службу вимагає українського громадянства, досягнення певного віку, наявності певного стану здоров'я, відсутності права на відстрочку).

За тривалістю дії юридичні факти бувають: а) одноразові; б) тривалі.

Особливу роль у розвитку правовідносин відіграють юридичні факти, які називають фактичним складом. При їх наявності виникнення правовідносин потребує кількох умов (тобто сукупності юридичних фактів). Наприклад, для виходу робітника на пенсію необхідно: а) досягнення особою пенсійного віку; б) наявність трудового стажу; в) представлення необхідних документів; г) прийняття компетентним органом рішення про призначення пенсії.

Фактичний склад відрізняється від складного юридичного факту тим, що він складається з різних юридичних фактів. Якщо складний юридичний факт — це багатоаспектне (однак ціле) явище, то фактичний склад — це сукупність різних явищ. Для фактичного складу необхідна не тільки наявність усіх складових елементів юридичних фактів, але й певне послідовне накопичення, визначений порядок його елементів. Наприклад, факт визнання підприємства банкрутом настає не тоді, коли підприємство не може задовольнити вимоги своїх кредиторів, а тільки після проходження певної процедури і визнання банкрутом саме в суді.

Юридичні факти відіграють активну роль у правовій системі, вони з'єднують норми права з реальними суспільними відносинами. За їх допомогою життєві обставини набувають юридичного значення і таким чином впливають на соціальні процеси і явища, направляючи їх у необхідне русло.

Висновки з п'ятого питання:

Юридичні факти — це конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, припинення або зміну правових відносин.

Юридичні факти є необхідними умовами для виникнення правовідносин і характеризуються такими ознаками:

- 1) знаходять свій вияв у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю;
- 2) прямо або опосередковано передбачені нормами права;
- 3) викликають передбачені законом юридичні наслідки.

Висновки до теми:

Правовідносини визрівають у глибині суспільних відносин, обумовлюються економічними, політичними та іншими соціальними потребами, що сприяє необхідності їх визначення і захисту з боку держави. На цій основі складається правова регламентація найбільш важливих відносин, які мають суттєве значення для суспільства і для держави (це відносини у реалізації владних повноважень органами держави, у реалізації права власності, в захисті прав і свобод громадян, трудові, майнові, шлюбно-сімейні відносини тощо).

Структура правовідносин – це основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів.

Термін “структура” є адекватнішим стану правовідносин, оскільки термін “склад” тільки фіксує їх елементи без вказівки на їх логічний взаємозв'язок. Правовідносини є логічно пов'язаною конструкцією всіх елементів, де головними полюсами зв'язку є їх суб'єкти, що реалізують суб'єктивні юридичні права, суб'єктивні юридичні обов'язки, повноваження і суб'єктивну юридичну відповідальність заради досягнення результату цього зв'язку.

Поняття суб'єктів правовідносин і суб'єктів права не завжди збігається: по-перше, правовідносини не єдина форма реалізації норм права; по-друге, малолітні діти, душевнохворі люди, які є суб'єктами права, не можуть бути суб'єктами правовідносин; по-третє, конкретний громадянин завжди є суб'єктом права, але не завжди є учасником правовідносин.

У правовідносинах повинно брати участь не менше двох сторін, хоча учасниками правовідносин може бути необмежене коло осіб. Слід зазначити, що суб'єктами правовідносин можуть бути тільки люди або об'єднання людей.

В юриспруденції під *об'єктом правовідносин* розуміють *матеріальні або нематеріальні блага, заради одержання, передачі або використання яких виникають права і обов'язки учасників правовідносин.*

Об'єкти правовідносин пов'язані з правами і обов'язками суб'єктів правовідносин, з можливістю користуватися і розпоряджатися будь-чим. Вони обумовлені певним способом поведінки, дають змогу претендувати на певні за характером дії інших осіб.

Юридичні факти — це конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, припинення або зміну правових відносин.

Юридичні факти є необхідними умовами для виникнення правовідносин і характеризуються такими ознаками:

- 1) знаходять свій вияв у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю;
- 2) прямо або опосередковано передбачені нормами права;
- 3) викликають передбачені законом юридичні наслідки.